

JEP

Araştırma Makalesi • Research Article

Ukrayna Krizi Sonrasında Avrupa'da Enerji Sorunsalı: Alternatif Enerji Arz Kaynakları ve Türkiye

Energy Problem of Europe After The Ukraine Crisis: Alternative Energy Supply Sources and Turkey

Firdevs KORLA*

Yüksek Lisans Öğrencisi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-4858-1775

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru: 16.05.2022

Kabul: 08.06.2022

Anahtar Kelimeler: Ukrayna Krizi, Rusya, Avrupa, Enerji arzı, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, 24 Şubat 2022'de Putin'in saldırı emriyle başlayan Ukrayna işgalinin, yakın ve uzak geçmişindeki tarihsel sebepleri açıklanarak, krizin başlangıcından bu çalışmanın yazıldığı tarihe kadar olan zaman diliminde, bölgede yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler, Avrupa'nın enerji arz güvenliği çerçevesinde incelenmektedir. Ukrayna'nın, Rusya'dan Avrupa'ya gelen doğal gaz boru hattı üzerinde olması, doğalgaz ithalatında büyük oranda Rusya'ya bağımlı olan Avrupa'yı ekonomik anlamda olumsuz etkilemiş ve gelecekte enerji arzına dair şüpheler duymasına sebep olmuştur. Tüm bu olumsuz etkiler Avrupa ülkelerini gelecekte Rusya gazına bağımlı olmamak için alternatif kaynak arayışlarına itmiştir. Bu alternatif kaynaklar arasında başlangıçta yenilenebilir enerji kaynaklarını ve çevre ülkelerinden getirilecek LNG'yi merceğine alan AB, kısa vadenin yanı sıra orta ve uzun vadede tam bir ikamenin borulu gazda olduğunun bilincindedir. Bu çalışmada, Avrupa'nın Rus gazına bir alternatif olarak Türkiye üzerinden geçen TANAP ve TAP gibi doğalgaz boru hatları incelenmiş ve Türkiye'nin çevre ülkeleriyle iş birliği içerisinde Rus gazına nasıl bir alternatif sunabileceği tartışılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 16.05.2022

Accepted: 08.06.2022

Keywords: Ukraine Crisis, Russia, Europe, Energy supply, Turkey

ABSTRACT

In this study, the historical reasons of the Ukrainian invasion, which began on February 24, 2022 with Putin's order to attack, in the near and distant past are explained and the economic and political developments in the region in the time period from the beginning of the crisis to the date of this study are examined within the framework of Europe's energy supply security. The fact that Ukraine is on the gas pipeline which is coming from Russia to Europe has negatively affected Europe, which is largely dependent on Russia for natural gas imports, in an economic sense and caused doubts about its energy supply in the future. All these negative effects have prompted European countries to seek alternative sources in order not to depend on Russian gas in the future. Among these alternative sources, the EU, which initially focused on renewable

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

e-posta: korlafirdevs@gmail.com

Atif: Korla, F. (2022). Ukrayna Krizi Sonrasında Avrupa'da Enerji Sorunsalı: Alternatif Enerji Arz Kaynağı Çözümleri ve Türkiye, *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 1-19.

energy sources and LNG to be brought from the surrounding countries, is aware that in the short term, as well as in the medium and long term, a complete replacement is in pipeline gas. In this study, natural gas pipelines such as TANAP and TAP passing through Turkey as an alternative to Europe's Russian gas were examined and it was discussed how Turkey can offer an alternative to Russian gas in cooperation with the surrounding countries.

1. Giriş

Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in 21 Şubat 2022 'de Ukrayna da bulunan Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını tanımasıyla başlayan ve devamında 24 Şubat 2022'de fiilen başlayan Ukrayna işgali, elbette bu iki güne sığabilecek amaçlardan ibaret değildir. Bu işgal, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bölgede kurulan bağımsız devletlere karşı her daim kontrolcü bir tavır sergileyen ve bölge ülkelerini "ayrıcılık çıkar alanı" olarak tanımlayan Rusya'nın aynı saikler ile yaptığı ilk müdahale de değildir. Putin'in 2022 Ukrayna işgalindeki tutumu, benzer gerekçeler ile bölgedeki farklı ülkelere karşı birçok kez görülmüştür. Rusya'nın bir zamanlar Sovyetler Birliği içerisinde aynı yönetim altında bulunduğu bu devletlere karşı söz konusu bu tutumunun, tarihi ve güvenlik merkezli olmak üzere iki eksenli sebepleri vardır. Sınırlarında Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi Batı örgütlenmelerini her daim bir tehdit olarak gören ve bunu defaatle gerek sözlü gerekse fiili olarak gösteren Rusya Federasyonu, 2022 işgaline kadar konuyla alakalı birçok savunma ve taarruz girişiminde bulunmuştur.²

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinden biri olan ve bugün Rusya'nın güney sınırında yer alan Gürcistan'ın, geçmişte NATO ile yakın ilişkiler içine girmesi ve -Ukrayna gibi- bu örgüte katılmak istemesi, Rusya tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştı. Nitekim Rusya, bugün 2008 Rus-Gürcü savaşı veya Gürcistan- Güney Osetya Savaşı olarak bilinen askerî harekât ile Gürcistan'a bağlı Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinin bağımsızlık hareketlerine askerî destek vererek Gürcistan'ı Batı kanalından hızla uzaklaştırmıştır. Nitekim yine aynı bölgede Ermenistan'ın siyasi ilişkilerinde Batı ile yakınlaşması ve Rusya ile ilişkilerini koparmak istemesi, Rusya'nın yakın tarihte

yaşanan Karabağ Savaşı cevabıyla – veya cevapsızlığıyla- sonuçlanmıştır.

Dolayısıyla Rusya'nın geçmişte aynı kaygılar ile bölgesinde yaşanan olaylara karşı aldığı reaksiyonlar göz önüne alındığında bugünkü Ukrayna işgali birçok açıdan oldukça öngörülebilirdir. Keza Rusya ve Ukrayna ilişkileri Gürcistan ve Ermenistan'dan farklı olarak, Ukrayna'nın konumu, tarihi ve etnik yapısı gibi birtakım sebepler ile daha fazla önem arz etmektedir. Rusya bugünkü Ukrayna krizinin bir benzerini 2014 Kırım'ın işgali ile de yaşatmıştır. Dolayısıyla, Ukrayna tıpkı diğer bölge ülkeleri gibi yüzünü her Batıya döndüğünde otoriter ve sınırlarını korumak isteyen Rusya ile karşılaşmıştır. Ukrayna'nın Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olması, Rusya için Gürcistan veya Ermenistan'dan daha büyük bir sorundur çünkü burası Rusya için Batıya açılan bir kapı veya korunması gereken bir limandır.

Rusya ve Avrupa arasında adeta bir sınır köprü konumunda olan Ukrayna için, Doğu ile entegre olmak bir bağımsızlık tehdidiyken, Batı ile bütünleşme adımları atmak ise tıpkı bugün olduğu gibi her an doğudan – Rusya'dan- gelebilecek cezalara hazır olmak demektir. Batı için ise Ukrayna bir yandan Rusya'ya karşı yanına almak istediği bir müttefik iken diğer yandan yine enerjisine bağımlı olduğu Rusya'ya karşı bir aksiyon almakta her daim tedirgin olduğu lojistik bir kanaldır.

AB'nin Rusya'dan aldığı doğalgazın Ukrayna'dan geçmesi sebebiyle, yaşanan bu krizden özellikle enerji arzı güvenliği noktasında en büyük dersi alan ve hala almaya devam eden AB olmuştur. Krizin başladığı ilk günden itibaren doğalgazına bağlı olduğu Rusya'yı kınamakta dahi birtakım çekince ve sınırlar ortaya koyan AB, Rusya'dan gelebilecek herhangi bir enerji kesintisi karşısında alternatif yollar düşünmeye şimdiden başlamıştır. Bu alternatifler arasına ilk olarak halihazırda

² Konuyla alakalı ayrıca bkz: (Kraştov & Chivvis, 2015; Mearsheimer, 2014; Smith, 1996)

uzun süredir üzerinde çalıştığı yenilenebilir enerjiyi koyan AB, 2030 yılına kadar Rus gazına olan bağımlılığını büyük oranda azaltmak istediğini açıklamıştır. Elbette kısa ve orta vadede bu enerji geçişinin hemen olamayacağını farkında olan AB, alternatif yollar arayışına girmiştir.

Bu çalışma, gelinen bu noktada AB'nin Rus gazına alternatif arayışlarında ne gibi seçeneklere sahip olduğunu incelemektedir. Bu çerçevede AB'de, 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık verilerek fosil yakıtlara bağımlılığın azaltılması ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda çevrenin sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması ilk olarak uygulanmaya konacak politikalar arasındadır. Çalışmanın ilk bölümünde Rusya-Ukrayna krizinin tarihsel arka planı ve krizin AB açısından sebep olduğu enerji krizi ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Daha sonra, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının artırılması konusunda AB tarafından uygulanan politikalar ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Sürecin Türkiye'ye bakan tarafı bu çalışmanın diğer önemli değerlendirme alanıdır. Coğrafi konumu dolayısıyla enerji koridorları üzerinde bulunan Türkiye'nin, Ukrayna krizi sonrası enerji arz problemi yaşayan AB için alternatif enerji noktasında önemli bir aktör olması çerçevesinde Türkiye ve AB için kazan-kazan ilişkisini ortaya koyabilecek enerji politikalarının değerlendirilmesi yapılacaktır. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin Ukrayna krizinin sebep olduğu tehditleri enerji politikaları özelinde fırsata çevirebilmesi için alternatif politika önerileri de ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Tarihsel Arka Planı ve Küresel Etkileri ile 2022 Rusya-Ukrayna Krizi

Rusya Federasyonu'nun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nden miras aldığı Rus diasporası, ülkenin mevcut sınırları dışında, bölgeye olan ilgisi ve

hakimiyet isteğinin çoğunlukla gözden kaçırılan bir sebebi olarak görülmektedir. Söz konusu Rus diasporası, diğer diaspora topluluklarından farklı olarak SSCB'nin dağılmasıyla herhangi bir göç olmaksızın farklı milliyetlerin vatandaşı durumuna düşen Rusları tanımlar. Dolayısıyla Rusya devletinin diasporaya ve eski SSCB sınırlarına duyduğu bu aidiyet, Rus diasporası tarafından da -kimi zaman "diasporanın etnik patronu" olarak- bir anlam ifade etmektedir (Smith & Wilson 1997:846).

Rus şovenizmi, her ne kadar SSCB'nin ilk yıllarında ulusallık için bir tehlike olarak görülse de zamanla bu fikrin değiştiği ve 1930'lara gelindiğinde Ruslar dâhil olmak üzere tek biçimli bir kimliğin oluşturulmaya çalışıldığı bilinmektedir. Yine aynı dönemde, Rusçanın ve Rus kültürünün bir yayılmacılığa dönüştüğü ifade edilebilir³. Dolayısıyla Rusya'nın Sovyet sonrası Rus olmayan halef devletler ve bu devletlerdeki Rus diasporasıyla ilişkisi bugünkü stratejik hamlelerinin tarihsel yapıtaşlarından biridir (Smith, 1996:485-86).

Geçmişten günümüze her iki ülkenin gerek siyasi sınırlar gerek etnik farklılıklar dolayısıyla üzerine anlaşmazlıkları olan birçok meselesi vardır. Örneğin; Sovyet sonrası dönemde stratejik önemi sebebiyle Rusya ve Ukrayna arasında, bölgedeki potansiyel jeopolitik sıcak noktalardan biri olan - ve bugünkü Ukrayna kriziyle bunu yeniden kanıtlayan- Donbas⁴ bölgesidir. 1991'de bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın sınırları içerisinde yer alan Donbas bölgesi, ülkenin Kuzeydoğusundaki Harkov'dan, Güneybatıdaki Odessa'ya kadar olan kısmında yer alan bölgeyi tanımlar. Halen Rusya ile üzerine ihtilaflar olan Donbas bölgesi, Sovyetler Birliği döneminde de büyük bir sanayi merkezi olması nedeniyle önemliydi. Bugün ise Ukrayna'da yaşayan 11,4 milyon Rus azınlığın yaklaşık 9,1 milyonunun bu bölgede yaşadığı ve Kırım'dan sonra en büyük Rus azınlığı yüzdesinin de yine Donbas 'da olduğu bilinmektedir. Nitekim 1989'da Donbas'da yapılan sosyal bir araştırmada nüfusunun %66'sı Rusçanın ana

³ 1989 nüfus sayımı verilerine göre, Sovyetler Birliği'ndeki Rus olmayanların %62'sinden fazlası akıcı bir şekilde Rusça konuşabiliyorken, Rusya Federasyonu dışında yaşayan Rusların yalnızca % 19'u asıl milliyetin dillerini akıcı bir şekilde konuşabiliyordu (Smith 1996:482-83).

⁴ Don nehri havzasının alanında bulunan bölgenin, şu anda yüzde 85'i günümüz Ukrayna'sının Donetsk ve Luhans'k oblastlarında (bölgelerinde) yer almaktadır. Ayrıca Donbas, Ukrayna topraklarının %9'unu oluşturmaktadır.

dilleri olduğunu belirtmişlerdir (Wilson, 1995:267). Dolayısıyla bugün olduğu gibi Putin'in 2014 Kırım ilhacında, müdahalelerinin gerekliliğini anlatırken Rusların, Rusça konuşanların haklarına değinmesi meselenin yalnızca jeopolitik çıkarlar üzerine değil kimlik noktasında da çerçevesi gerektiğini gözler önüne sermektedir (Krastev & Chivvis, 2015:67). Ayrıca bölgenin etnik ve demografik durumu hem tarih yazımı noktasında hem de bugünkü siyasi durumda iki ülke arasında bir ihtilaf oluşturmaktadır. Elbette her etnik çeşitlilik bir iç savaş getirmez, 2014 ve 2022 krizlerinin tamamen etnik kökenli olduğunu söylemek doğru değildir fakat krizlerinin arka planında etnisiteye dayalı birtakım milliyetçilik hareketleri son derece önem arz etmektedir. Dolayısıyla bölgedeki milliyetçilik hareketleri çatışmayı tetikleyen ve çözümünü zorlaştıran önemli bir faktördür.

Nitekim Romanova'ya göre (2016: 856-57), Rusya'yı jeopolitik bir aktör olarak damgalamanın, paydaşların karmaşıklığını ve Moskova'da yürürlükte olan politikaları aşırı basitleştirmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından halihazırda bölgede var olan ve merkezîyetçi komünist yönetim tarafından yıllarca açığa çıkması engellenen etnik çatışma nihayet ortaya çıkmıştır (Hughes & Sasse, 2002:1-2). Rus milliyetçiliğinin tetiklendiği bu "Leninist yok oluş" da Ukrayna, Moldova ve Çeçenistan'da direniş şiddetinin ateşlendiği görülmektedir. Bu durum, bugün yeniden yüzeye çıkma şansı elde eden bu savaşın, on yıllardır kaynayan bir kalıcı savaş olduğunun bir göstergesidir (Sadowski, 1998: 12-13). Rusların bu ülkelerdeki Rus azınlıklarına karşı baskıcı ve koruyucu tutumu, etnik kutuplaşmaya bugünkü ulus ötesi boyutunu kazandırmıştır (Peterson & Kuck, 2014:27). Nitekim 2014 Kırım müdahalesi iki devlet arasındaki uluslararası çatışmayı silahlı bir biçimde başlatmıştır. Ayrıca Rusya'nın, Ukrayna'nın doğusunda bulunan Donetsk ve Luhansk bölgelerinin özerkliğini tanıması hâlihazırda geçmişten beri ülkenin demografik yapısında bulunan ve çoğu zaman tıpkı Dinyeper Nehri'nin ülkeyi Doğu ve Batı olarak ikiye bölmesi gibi basit ayrımlarla açıklanabilen; etnik (*Ukrayna çoğunluğu ve Rus azınlığı*) dilsel (*Rus dili ve Ukrayna dili*) veya dini (*Ortodoks Ukrayna/Ukrayna*

Ortodoks Kilisesi ve "Katolik" Ukrayna veya Moskova Patrikhanesi ve Kiev Patrikhanesi) farklılıkları ateşlemektedir. Nitekim Shulman'a göre (1999: 1012) tüm bu özellikleriyle Ukrayna'nın toplum yapısı adeta 'bipolar' dır.

Rusya açısından Ukrayna'nın önemi elbette tüm bunlarla sınırlı değildir. Rusya için Ukrayna, Batıyla arasındaki en önemli sınırlardan biri olması sebebiyle jeostratejik öneme sahiptir. Ayrıca Ukrayna'nın stratejik olarak bu kritik konumu iki devlet arasındaki bu çatışmayı üçüncü taraflarında katıldığı çok aktörlü bir uluslararası boyut haline getirmiştir (Gierczak, 2020:2).

1991'den beri Ukrayna sadece uluslararası ilişkilerin bir öznesi değil, aynı zamanda çeşitli düzeylerde yoğunlaşan rekabetin bir nesnesi haline gelmiştir. Zbigniew Brzezinski 1997'de söz konusu duruma ilişkin şu açıklamaları yapmıştır:

"Avrasya satranç tahtasında yeni ve önemli bir alan olan Ukrayna, jeopolitik bir eksendir, çünkü bağımsız bir ülke olarak varlığı Rusya'yı dönüştürmeye yardımcı olur. Ukrayna olmadan, Rusya bir Avrasya imparatorluğu olmaktan çıkar [...] Ukrayna'nın bağımsızlığını kaybetmesi, Polonya'yı birleşik bir Avrupa'nın doğu sınırındaki jeopolitik mihver haline dönüştürerek Orta Avrupa için ani sonuçlara yol açacaktır. Kiev üzerindeki etki hem yerel hem de uluslararası birçok güç arasında sürekli hızlanan yarışın bir ödülü olmaktadır. Üstelik "Ukrayna oyunu" 21. yüzyılın bir fenomeni değil. Kökleri, tüm bölgenin istikrarsızlığına sürekli olarak önemli katkılarda bulunan Orta Çağ'a kadar uzanabilir" (Brzezinski, 1997:45).

Brzezinski'nin de ifade ettiği üzere, Ukrayna her ne kadar doğusunda bulunan Rusya için tarihi ve etnik birçok yönden önemli olsa da batısında bulunan AB için de jeostratejik konumu itibariyle güvenlik ve enerji başta olmak üzere çok yönlü bir öneme sahiptir. Nitekim birçok uzman, Ukrayna'daki şiddetli çatışmaların patlak vermesini "Doğu" ve "Batı", "Rus yanlısı" ve "Avrupa yanlısı" veya "Kreol" ve "Ulusal" arasındaki "kimlik savaşı" prizması üzerinden algılamakta ve yorumlamaktadır (Riabchuk, 2015: 138-39). Tüm bu ikilem Sovyetler Birliği sonrası bir uydu devlet olarak algılanan Ukrayna'nın Batı'ya mı (Avrupa Birliği) yoksa Doğu'ya mı

(Rusya Federasyonu) daha fazla meyletmesi gerektiği konusundaki çelişkili politikaları daha da derinleştirmiştir (Gierczak, 2020:5).

Rusya, Ukrayna üzerinde AB'ye yönelik güvenliğini garanti altına almaya çalışırken, AB'nin de bölgesel güvenlik konusunda yaklaşımında bazı değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. AB, bölgesel güvenlikte, kuruluşunda oluşturduğu post-modern güvenlik sistemi ile birlik içerisinde, içişlerinde ve dışişlerinde kontrolü sağlayan, karşılıklı bağımlılığı ve bütünlüğü öne süren bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yeni güvenlik modelinde her ne kadar fiziksel sınırlarını genişletmek konusunda Birinci Dünya Savaşı dönemi kadar agresif olmasa da bölgesel sınırları ekonomik entegrasyon ile kırarak sınırların doğasıyla oynadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır (Krastev & Chivvis, 2015: 18-19).

Nitekim devam eden yıllarda AB, Ukrayna ile bir Doğu Ortaklığını son derece önemsemiştir. Avrupa Komisyonu başkanı Jose Manuel Barroso, Mart 2014'de yaptığı bir açıklamada; AB'nin Ukrayna hakkındaki düşüncelerini özetleyerek, "Bizim bu ülkeye dayanışma borcumuz var ve bunu yapacağız. Bize mümkün olduğunca yakın olmaları için çalışın" demiştir (Mearsheimer, 2014: 86).

Soğuk savaş sonrası bölgesel statükoya ve iş birliğine dayanan Avrupa-Atlantik güvenlik sistemi, başlangıçta bu görüş ile bir paralellik içerisindeydi. Fakat bölgenin Batı kanadındaki AB ve NATO gibi örgütlenmeler, bu örgütlenmelerin zamanla genişlemesi (Zięba, 2017: 116-17) ve Sovyetler Birliğinin eski Doğu Avrupa uydularının hızla bu kurumlarla entegre bir hale gelmesi ile Rusya, bir çevreneme hissi içerisine girmiştir (Mbah & Wasum, 2022: 144).

Nitekim Putin 2007'de çok ses getiren Münih Güvenlik Konferansında yaptığı konuşmasında AB ve NATO genişlemesine dair şu sözleri söylemiştir;

"NATO genişlemesinin, ittifakın modernizasyonu veya Avrupa'da güvenliğin sağlanması ile herhangi bir ilişkisi olmadığı açıktır. Aksine bu, karşılıklı güven düzeyini düşüren ciddi bir provokasyonu temsil ediyor. Ve şunu sormaya hakkımız var: Bu genişleme kime karşı yapılmaktadır? Peki Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra Batılı ortaklarımızın verdiği güvencelere ne oldu?"

Bu açıklamalar bugün nerede? Kimse onları hatırlamıyor bile. Ama buradaki dinleyicilere söylenenleri hatırlatmak istiyorum. NATO Genel Sekreteri Sayın Woerner'in 17 Mayıs 1990 tarihinde Brüksel'de yaptığı konuşmadan alıntı yapmak istiyorum. O zamanlar "bir NATO ordusunu Alman topraklarının dışına çıkarmamaya hazır olduğumuz gerçeği, Sovyetler Birliği'ne sağlam bir güvenlik garantisi veriyor" dedi. Bu garantiler nerede?" (Putin, 2007)

Bu sözler, Putin'in söz konusu örgütlenmelerin Rusya'nın güvenliğini tehdit edeceğine ve iddia ettikleri gibi fiziksel sınırlarını korumayacağına ilişkin düşüncelerini ifade etmektedir. Fakat Putin'in tüm bu eleştirilerinin yanında ne kadar statükocu bir tavır içerisinde olduğu da tartışılabilir.

Putin'in tüm bu endişeleri 2008 NATO Bükreş zirvesinde, ittifakın; Gürcistan ve Ukrayna'yı kabul etmeyi düşündüğünü ifade etmesiyle daha da ateşlenmiştir. Nitekim bu dönemde George W. Bush yönetimi bu katılımı desteklemiş, ancak Fransa ve Almanya, Rusya'nın gereksiz yere düşman edileceği düşüncesiyle bu harekete karşı çıkmışlardır. Sonunda, NATO üyeleri bir uzlaşmaya vararak: üyeliğe giden resmi süreç başlamamıştır, ancak Gürcistan ve Ukrayna'nın isteklerini onaylayan bir bildiri yayınlayarak, cesurca "Bu ülkeler NATO üyesi olacak" demeyi de ihmal etmemişlerdir. Fakat Moskova, elbette bu sonucu bir uzlaşma olarak görmemiştir. Dönemin Rusya dışişleri bakan yardımcısı Alexander Grushko, "Gürcistan ve Ukrayna'nın ittifaka üyeliği, pan-Avrupa güvenliği için en ciddi sonuçları olacak büyük bir stratejik hatadır" diyerek bir uyarıda bulunmuştur. Nitekim Putin bu dönemde, bu iki ülkeyi NATO'ya kabul etmenin Rusya için "doğrudan bir tehdit" teşkil edeceğini ileri sürmüştür. Keza bir Rus gazetesi, Putin'in Bush ile konuşurken, "Ukrayna'nın NATO'ya kabul edilmesi halinde, onun varlığının sona ereceğini çok şeffaf bir şekilde ima ettiğini" bildirmiştir (Mearsheimer, 2014: 78-82).

Tüm bu tehdit ve endişelerden anlaşılacağı üzere, uluslararası sistemde büyük güçler her daim topraklarının yakınlarında, potansiyel tehditlere karşı son derece hassastır. Putin'in Ukrayna'ya yönelik bu tutumunun en temel sebeplerinden biri bu askeri güçlere asla

müşamaha göstermek istememesidir. Keza bu konuda ABD'nin Monroe Doktrinini ile de ifade ettiği, Batı Yarımkürenin hiçbir yerinde sınırlarda hiçbir uzak gücü istememesi veya askeri güçlere izin vermemesi şahsi sınır güvenliğinin de ötesine geçmektedir.

2000'li yıllardan beri Ukrayna'nın, Batı ve Rusya arasındaki ikilemi, bir Batı ittifakına tam olarak katılmadığı ve tamamen Rus etkisi altında da kalmayı kabul etmediği anlamına gelmektedir. 2008'de Ukrayna'nın NATO'ya katılma girişimleri her ne kadar ittifakın belli üyelerince tehlikeli görünmüş ve Şubat 2010'da Ukrayna'nın 'tarafsız bir devlet' olacağına söz veren yeni bir Ukrayna cumhurbaşkanı seçilse de Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmesinden kısa bir süre sonra bu durum değişmeye başlamıştır. İlhak, Donbas'da şiddete yol açmış ve Rusya ile Ukrayna'yı Avrupa'nın doğusunda ayıran sınır bölgelerinde yoğun çatışmalara ve şiddete yol açmıştır. Savaş Ukrayna için çok ciddi siyasi, toplumsal ve ekonomik sonuçlara yol açmıştır (Ozili, 2022: 2-3). Nitekim ekonomik zarara ilişkin Bluszcz ve Valente (2019), savaşın 1995'ten 2017'ye kadar Ukrayna'nın GSYH'si üzerindeki kısa vadeli nedensel etkilerini hesaplayarak, Ukrayna'nın kişi başına düşen GSYH'sinin 2013'ten 2017'ye kadar olan süresinde, savaşın bir sonucu olarak %15,1 azaldığını tespit etmişlerdir (Bluszcz & Valente, 2019: 3-4). Bu tarihten itibaren Ukrayna kamuoyu, Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için NATO'ya ve AB'ye katılma çağrılarıyla Batı'ya yönelmiştir. Ancak Rusya'nın 2010'dan bu yana Ukrayna'nın NATO üyeliğine karşı çıkması iki ülke arasında bugüne kadar taşınan bir gerginliğe neden olmuştur (Ozili, 2022: 2-3).

Nitekim 2014 Kırım ilhakı, Rusya'nın fiziksel sınırlar noktasında AB ile aynı fikirde olmadığını açıkça göstermiştir. AB'nin Sovyet tehdidinden korunmanın yolu olarak gördüğü sınırlar içinde bütünleşme ve derinleşmeyi terk ettiğini çağrıştıran bu girişimleri, Rusya'nın eski adını hatırlatan bu hamlesiyle etkinliği sorgulanan bir fikir haline geldiği görülmektedir (Siddi, 2019: 138-39).

Nitekim Rusya'nın bu hamlesi, 21. Yüzyılda halihazırda hiç kabullenmediği Avrupa bütünleşmesi ve NATO gibi Batı örgütlenmeleri karşısında yeni bir Avrupa

düzeni için atılan ilk adım olarak da değerlendirilmektedir (Ivan Krastev, 2015: 18-19). Öte yandan 2014 ilhakı, bu güvenlik sistemine zarar vererek, AB'nin Rusya ile arasında bir tampon bölge olarak gördüğü Ukrayna devletini zayıflatmıştır (Ziëba, 2017: 116-17).

Elbette Ukrayna'nın 2014'den bu yana Rusya karşısında görece gücünü geliştirmek için önemli adımlar attığı görülmektedir. 2021 yılının başından günümüze Ukrayna hükümeti, Rus ajanı olduğuna inandığı vatandaşlarına kısıtlamalar getirmiş ve Azerbaycan'ın 2020 yılında Dağlık Karabağ'da başarılı bir şekilde kullandığı Bayraktar TB2 silahlı insansız hava araçlarını Türkiye'den satın almıştır. Moskova'dan bakıldığında bu önlemler askeri anlamda kendisini güçlendiren Ukrayna'ya karşı pozisyonun sertleşmesini ifade etmektedir (Astrov vd. 2022: 9). Çünkü alınan bu silahlar her ne kadar Ukrayna açısından savunmanın bir gerekliliği olarak görülse de Rusya için bu silahların saldırı silahlarından bir farkı yoktur.

İki ülke arasında gerilen bu ilişkiler 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile farklı bir noktaya gelmiştir. Bu işgal, dünyada artan otoriterliğin demokratik erozyona dönüştüğü ve 1990'ların ortalarında filizlenen Rus demokrasisinin 2000'lerde Putin'in iktidarıyla ortadan kalktığı iddialarının destekleyici argümanları haline gelmiştir. Etnik ve tarihsel argümanlar ile uzun yıllar Ukrayna demokrasisine kontrollü bir hareket olanı sağlayan Putin, 2022 işgali ile AB ve NATO eksenine kaydığını düşündüğü Ukrayna'nın, bu eksenden çıkması için -bölge üzerinde tam bir etkinlik sağlamak amacıyla - otoriterliği çağrıştıran bu işgali gerçekleştirmiştir (IDEA, 2022: 1-2).

Krizin siyasi ve jeopolitik arka planının yanı sıra görünen yüzünde dünyayı bir çeşit süresi belirsiz insani ve ekonomik şok ile sarstığı görülmektedir. Halihazırda dünya ekonomisinde, Covid-19 salgınının olumsuz etkisi 2020 ortalarından itibaren kademeli olarak toparlanmaya başlamış ve bu toparlanmanın da 2022-2023 döneminde de devam etmesi beklenmekteydi. Fakat IMF, World Economic Outlook'a göre 2022 için %4,4 veya %4,9'a yükselmesi beklenen

küresel ekonomik büyüme, işgalin ardından düşürüldü (Ozili, 2022: 2).

Nitekim OECD'nin Aralık 2021'de küresel hasıladaki büyüme için yaptığı tahminlere bakıldığında 2022 yılı için %4,5 olan büyüme oranının 2023 için %3,2 olarak belirlendiği görülmektedir. Dolayısıyla Ukrayna krizinin, küresel hasılanın büyümesini olumsuz etkileyerek, enflasyonist baskıları artırdığı ve toparlanmaya başlayan tedarik zincirlerinde yeniden negatif yönlü bir arz şoku yaşattığı görülmektedir. Her ikisi de gelişmekte olan ülke statüsünde olan Rusya ve Ukrayna birlikte küresel hasılanın ve toplam küresel ticaretin yaklaşık %2 sini oluşturmaktadırlar (OECD, 2022: 4-5).

Ayrıca her iki ülke de, küresel ekonomiye ucuz tarım ürünleri arzı ile önemli bir katkı sağlamaktadır. Rusya Federasyonu ve Ukrayna, ithal gıda maddelerine ve gübrelere yüksek oranda bağımlı olan birçok ülkenin kilit tedarikçileridir. Nitekim iki ülke birlikte küresel buğday ihracatının yaklaşık %30'unu, mısır, mineral gübreler ve doğal gazın %20'sini ve petrolün %11'ini oluşturmaktadır. İki ülkenin enerji ve gıda piyasasındaki bu etkili ana tedarikçi rolüne sahip olmaları, krizin hemen ilk günlerinden itibaren sorunun ekonomik anlamda küreselleşmesine yol açmıştır. Katma değerli mal üretme konusunda önemli bir iddiası olmayan Rusya, sahip olduğu güçlü yer altı zenginliklerini ihraç ederek önemli bir gelir elde etmektedir. Özellikle gaz ve petrol kaynaklarını stratejik ihraç ürünü olmaları yanında, enerji bağımlısı ülkelere yönelik önemli bir baskı aracı ve silah olarak kullandığı da görülmektedir (FAO, 2022). Ayrıca, küresel tedarik zincirleri, Rusya ve Ukrayna'dan yapılan metal ihracatına bağımlıdır. Rusya'nın diğer ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırım stokları ise küresel doğrudan yabancı yatırım stoklarının %1-1,5'ünü temsil etmektedir. BIS verilerine göre Rusya ve Ukrayna'da ikamet edenlere yönelik konsolide sınır ötesi banka alacakları, 2021 yılının üçüncü çeyreği itibariyle küresel toplamın %0,5'inden daha azı kadardır (OECD, 2022: 4-5)

Savaşın başlangıcından günümüze söz konusu tarım ve petrol ürünlerinin çoğunun fiyatı, üretim ve ihracat hacimlerinde ciddi bir

kesinti olmamasına rağmen büyük oranda artmıştır.

Keza IMF'ye göre, Ukrayna'nın tarım üretimi, 2021 GSYH'sinin %12'sini, tüm üretim içerisinde %15'ini ve ihracatın %50'sini (yaklaşık 30 milyar dolar) oluşturmaktadır. Genel olarak, tarımsal ihracatın savaş öncesi seviyeye göre yaklaşık %50 düşebileceği ve bu durumun toplam ihracatı 2022'de yarı yarıya yaklaşık 15 milyar dolara düşüreceği için, Ukrayna'nın dış konumu üzerindeki etkisinin ciddi olması muhtemeldir (IMF, 2022: 16). Dolayısıyla tedarik zincirinde yaşanacak muhtemel bir kırılma, tedarik zincirini tarımın yanı sıra enerji ve türevi ürünleri hammadde veya ara mal girdisi olarak kullanılan ülkeler için olumsuz bir sonuç doğurabilir. Nitekim küresel ticaretteki bu olumsuz gelişme de küresel bir ekonomik sorunu beraberinde getirebilir.

Buna istinaden Liadze ve arkadaşları yapıları çalışmalarında (2022) çalışmalarında dünyanın en büyük enerji üreticilerinden ve petrol ihracatçılarından biri olan Rusya'nın bu işgalinin, 2023 yılına kadar küresel hasılayı %1 azaltabileceğini, bu oranda değer kaybının küresel hasıladan yaklaşık 1 trilyon dolar kaybına yol açacağını tahmin etmişlerdir. Yazarlar ayrıca bu daralmanın 2022'de küresel enflasyonda %3'e ve 2023'te %2'ye varan artışlara yol açabileceğini hesaplamışlardır (Liadze vd. 2022: 1).

Dolayısıyla bu veriler, finansal piyasaların ve dünya ekonomisinin birbirine son derece bağlı olması sebebiyle, jeopolitik çatışmaların ekonomik anlamda olumsuz etkisinin sınır gözetmeksizin yayılabileceğini göstermektedir. Nitekim bu gibi çatışmaların Rusya örneğinde olduğu gibi, yaptırım uygulanan ülke üzerinde münferit etkileri yoktur. Her ne kadar tarımsal ticaretin küresel etkileri belirli ölçüde ihracat yapan ülkeler ile sınırlı kalabilse de küresel petrol ve enerji üretiminde, Rusya ve Ukrayna gibi büyük paya sahip ülkelere yaşanan çatışmalar, bu alanlardaki sorunları hızla küresel bir boyuta taşıyabilmektedir. Rusya-Ukrayna çatışması, yaşanan bir ülkeye karşı yaptırımların optimal bir çözüm olmadığını göstermiştir, çünkü, özellikle yaşanan ülkeler, savaşa dahil olmayan diğer ülkelerin ticaret ortakları olduğunda etki, çatışmanın parçası olmayan diğer ülkelere yayılabilmektedir.

Nitekim Rusya'ya en yakın kenti dahi birkaç bin mil uzaklıkta olan ABD, krizden siyasi etkisinin yanı sıra ekonomik olarak da büyük oranda etkilenmektedir (Egan, 2022). ABD her ne kadar AB'ye kıyasla Rusya'dan çok daha az ithalat yapan bir ülke olsa da krizin dünya genelinde artırdığı petrol ve doğalgaz fiyatları, enerji emtia piyasasında zincirleme bir etki ile ABD'yi de bir belirsizliğe sürüklemektedir (Mbah & Wasum, 2022: 148). Dolayısıyla ekonominin küresel ölçekteki bu entegrasyonu, onun etki alanı ve hızını genişleterek, tıpkı covid-19 salgınında olduğu gibi problemin veya çatışmanın fiziksel alanı ile sınırlı kalmamaktadır.

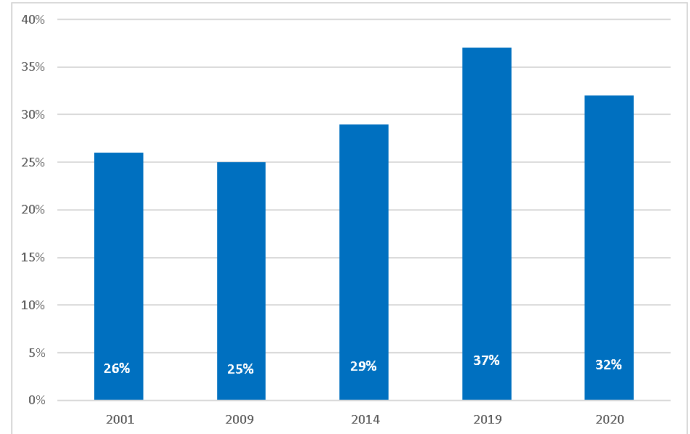
Küresel ölçekte ise Rusya ve Ukrayna'nın dünyada, enerji ihracatının önemli paydaşları olması sebebiyle, kriz, hem söz konusu ülkelere doğal gaz ithal eden ülkeleri hem de küresel ölçekte petrolün fiyatındaki artışı ile diğer ülkeleri etkisi altına almıştır. Rusya'dan büyük oranda doğal gaz ithal eden ve dolayısıyla Rus gazına enerji bağımlılığı olan AB, doğal gaz ithalatı noktasında bir tehlike içerisine girmiş ve kendisini ciddi bir enerji arzı güvenliği sorunu ile karşı karşıya bulmuştur.

3. Ukrayna Krizi ve AB'nin Enerji Sorunsalı

AB istatistik ofisi Eurostat'a göre, 2020 yılında Avrupa Birliği üyeleri tarafından kullanılan doğal gazın ortalama %38'inden fazlası Rusya'dan ithal edilmiştir. (Eurostat, 2022). Dolayısıyla AB ülkeleri ve Birleşik Krallık Grafik 1'de görüldüğü üzere doğal gaz ve nispeten daha az olmakla beraber petrol ithalatı noktasında Rusya'ya bağımlıdır.

Rus fosil yakıtlarına olan bu bağımlılığın artmasının en temel nedenlerinden biri, AB'nin kömür ve nükleer santralleri devre dışı bırakmak için yaptığı planlara dayanmaktadır. Fakat gelinen noktada, Rusya'nın doğal gaz arzını kesmesi durumunda Avrupa, acil bir tepki olarak altyapısını son yıllarda kademeli olarak hizmet dışı bıraktığı kömür santrallerini yeniden inşa etmek durumunda dahi kalabilir (Hosseini, 2022: 2-3).

Tablo 1. AB ve Birleşik Krallık Taleplerinde Rus Gazı Payı

Kaynak: (Goldman Sachs 2022:7)

2014 yılında Rusya-Ukrayna sınırında krizin ortaya çıkmasından bu yana AB, Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığını keskin bir şekilde azaltmak amacıyla Ukrayna'yı 17 milyar Euro gibi büyük bir ölçekte desteklemiştir. Nitekim 2014 AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması, AB'nin Rusya'yı geride bırakarak Ukrayna'nın en büyük ticaret ortağı haline gelmesine neden olmuştur. Ancak AB-Ukrayna ilişkileri her ne kadar iyileşme yolunda gitse de buna karşılık AB-Rusya ekonomik denklemini gözden kaçırılmayacak kadar büyüktür. Keza AB, %37.3 gibi bir oranda Rusya'nın toplam mal ticaretinin en büyük ortağıdır (Khatu, 2022:1). 2020 yılı verilerine göre; AB'nin bu enerji bağımlılığında kilit bir ülke olarak hem Avrupa'nın en büyük ekonomisi hem de ABD'nin yakın müttefiki olarak bilinen Almanya gelmektedir (Sullivan & Northam, 2022).

Dolayısıyla, Avrupa'nın enerji güvenliğinin oldukça düşük olduğunu söylenebilmektedir. Nitekim Avrupa'nın 24 Şubat'ta başlayan Ukrayna işgalinde, Rusya'ya yönelik yaptırımlarda başlangıçtaki çekimser tavrının -jeopolitik tehditlere rağmen- temel sebebinin bu enerji bağımlılığı olduğu söylenmektedir. Bunun bir sonucu olarak krizin devamında AB'nin ekonomik yaptırımlarında Rusya'yı SWIFT⁵ küresel bankalar arası sisteminden enerji işlemlerinden muaf tutarak çıkarması, yaptırımları kendi lehine kullandığı bir enerji bağımlılığını ortaya koymaktadır (Fattouh vd. 2022: 1-2).

Yaptırımlarda gelinen noktada, 8 Nisan'da kabul edilen beşinci yaptırım paketinin

⁵⁵ SWIFT; 200 ülkede 11.000 finans kurumu arasında ödemeleri kolaylaştıran yüksek güvenli bir ağıdır (Ozili, 2022:7).

ardından Avrupa Komisyonu, Ukrayna'yı işgal etmesi nedeniyle Rusya'ya, özellikle petrol ithalatına yönelik ek maliyetler getirmek için daha fazla girişimde bulunmayı düşünmektedir. Ayrıca, Komisyonun "Dondur ve Ele Geçir Görev Gücü", Rus ve Beyaz Rusya oligarkları ve varlıklarının yaklaşık 30 milyar Euro'luk kısmını dondurmuştur. Nitekim Avrupa Komisyonuna göre; varlıkların dondurulması, bir suçun işlenmesini gerektiren mülksüzleştirmeye yönelik ilk adımdır (European Parliament, 2022: 1).

Enerjideki bağımlılığa duyulan bu endişenin bir diğer sebebi ise Rusya'da bulunan birçok petrol ve doğal gaz şirketinin devlete ait olmasıdır. Bu durum Rusya'nın enerji ticaretinin aslında devlet faaliyetlerini finanse etmekte olduğunun bir göstergesidir. Bu noktada birçok şirketin Rus tedarikçileri boykot etmesi Rusya'yı enerji ihracatını bir nevi silahlandırmaya itebilir. AB, ABD ve İngiltere gibi ülkeler ise bu olası hamleden son derece şüphe duyarak uzun vadede bu enerji bağımlılığından kopmanın yollarını aramaktadırlar (Davies vd. 2022: 1-2).

Dolayısıyla Rusya'ya karşı duyulan bu şüphe, özellikle Avrupa ülkelerini enerji politikalarında hızlı bir değişime itmiştir. Bu noktada en çarpıcı kararlardan biri Rusya ve Almanya'yı birbirine bağlayan ve Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığını artıracak, yapımı tamamlanmış ancak onaylanmamış Kuzey Akım 2 (North Stream 2) projesinin iptal edilmesidir (McBride 2022). Projenin iptalinin yanı sıra ABD, yaptığı açıklamada, Rusya'nın North Stream 2 gaz boru hattını inşa etmekten sorumlu şirkete yaptırım uygulayacağını duyurdu. Ayrıca North Stream 2 AG şirketini ve şirket yetkililerini hedef alan yaptırımlar, Rusya'dan Almanya'ya gaz akış kapasitesini iki katına çıkarmak için tasarlanan Baltık Denizi projesi üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır (euronews, 2022).

Tüm bunlara ek olarak Avrupa Komisyonu, 8 Mart 2022'de AB'nin Rusya'ya olan enerji arz

bağımlılığını azaltmak için REPowerEU politikasını yayınlamıştır. Politika, gaz arzının çeşitlendirilerek enerji güvenliğinin artırılması, gaz depolama seviyelerinin artırılması, krizden yoğun etkilenen -özellikle enerjiyi kullanan- teşebbüslere likidite desteği ve süreli bir şekilde elektrik üreticilerinin vergilerinin artırılması gibi hedeflere sahiptir. Bunun yanı sıra hızla yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırmasını hedefleyen AB, enerji arz güvenliğini yeniden hayata geçirerek herhangi bir doğalgaz sıkıntısında üye devletlerin iç enerji piyasasında birebirlerini desteklemelerini öne sürmektedir. AB'nin yanı sıra İngiltere de yıl sonuna kadar Rus petrol ithalatını kademeli olarak durduracağını ve enerjide kendi kendine yeterliliği hedefleyen yeni politikalar üzerinde çalışacaklarını duyurmuştur⁶ (Davies vd. 2022: 1-2).

Avrupa Komisyonunun üç aylık gaz piyasası raporuna göre, Rus gazının AB ithalatındaki payı 2021'in üçüncü çeyreğinde %41 idi. Fakat bu durum yalnızca AB açısından değil, 2021'de federal bütçesinin üçte birinden fazlasını petrol ve doğal gazdan elde eden Rusya için de oldukça önemlidir⁷. Bu noktada Avrupa komisyonunun önlemler noktasında öne sürdüğü bir diğer hedef ise hâlihazırda parlamentoda müzakereleri devam eden; yenilenebilir enerjinin 2030'daki payının, mevcut seviye olan %32'den %40'a çıkarmaktır. Keza AB, 2021 yılında tüketilen enerjide yenilenebilir enerjinin payını %22,1'e yükselterek, beklenenden 2 puan daha fazla bir ilerleme kaydetmiştir (Boehm, 2022: 1-2).

Fakat hedefteki tüm bu önlemlere rağmen, bölgesel ekonominin geleceğine yönelik tahminlerde; 2022'de Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki ekonomik üretimin %4,1'den fazla daralacağı tahmin ediliyor ki bu da iki yıl içinde ikinci büyük şoku ve ekonomide bölgesel durgunluğu ifade etmektedir (World Bank, 2022: 3).

⁶ 2021 yılında İngiltere, gaz talebinin yaklaşık %40'ını yerli üretimden karşılamıştır. Bu rakam, 2022'de Kuzey Denizi'ndeki Elgood ve Blythe sahalarının üretime başlaması beklendiği için biraz artabilir. Fakat yine de bazı analistler bu ithalat yasaklarının ve diğer yaptırımların birleşik etkisinin, bu yıl enflasyonu %7'nin üzerine çıkarması ve Birleşik Karalık'taki yaşam standartlarının etkileyerek hane halkı gelirlerini yaklaşık 2.500£ düşüreceğini tahmin etmektedirler (Davies vd. 2022: 1-2).

⁷ 25,3 milyar Rus Rublesi (RUB) olan toplam gelirden 9,1 milyar RUB (Boehm, 2022: 1-2).

4. AB'nin Yenilenebilir Enerji Politikaları

Tüm bu senaryoların bilincinde olan AB, alternatif kaynak arayışı içine girmiştir. Son dönemde, devletlerin aldıkları aksiyonlara ve politika kararlarına bakıldığında kaynaklara yönelim noktasında birçok görüş yenilenebilir enerjiye yönelimin gelecek yıllarda artacağını öngörüyor. Fakat yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması yolundaki bu hedefler, uzmanlar tarafından ne kadar gerçekçi veya ne kadar kısa süre içerisinde gerçekleştirilebilir olduğu sorgulanmaktadır.

Avrupalı liderler, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin yenilenebilir enerji ve nükleer enerji üretimine geçişi hızlandırmak için bir fırsat olduğu düşünülmektedir. Fakat her ne kadar son yıllarda yenilenebilir enerji miktarı çok hızlı artsa da yenilenebilir kaynakların gelişimi, genel olarak küresel enerji talebindeki artıştan daha düşüktür. Fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişin bir gün gerçekleşeceği düşünülmektedir, ancak şu anda yenilenebilir kaynaklar artan enerji talebine ayak uyduramamakta; bu nedenle, yenilenemeyen enerji arzı hala büyümektedir (Hosseini, 2022: 2-3).

Ayrıca uzmanlar yenilenebilir enerji kaynaklarının, her ne kadar petrol ve doğalgaz enerji tüketimini belirli oranda karşılayabileceğini ifade etse de bunun tek başına yeterli bir çözüm olmasının kısa ve orta vadede oldukça zor olduğunu da ifade etmektedirler. Öte yandan yenilenebilir enerjinin sahip olduğu bir takım kesinti sorunları, gizli maliyetler ve potansiyel jeopolitik hususlar nedeniyle dünyanın enerji ihtiyacını tek başına karşılamasının oldukça zor olduğu da ifade edilmektedir (Goldman Sachs, 2022: 8).

Nitekim Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Ukrayna krizine ilişkin 16 Mart 2022 tarihli raporunda; petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki artışın, yatırımcıları yeniden maden çıkarma endüstrilerine ve fosil yakıt üretimine kaydırabileceğini ifade etmektedir. Öte yandan UNCTAD' a göre kriz, son 5-10 yıldır devam eden yenilenebilir enerjiye geçiş eğilimini tersine çevirebilme riskini taşımaktadır. Dolayısıyla UNCTAD,

yatırımlardaki bu muhtemel değişkenliğin – yani sermaye akışlarının tersine çevrilmesinin- Rusya ve Ukrayna dışında diğer ülkelerde de yeşil alan veya Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals) gibi birçok uluslararası proje finansmanlarında ciddi bir elden çıkarma dahi olabileceğini ifade etmektedir (UNCTAD, 2022: 8).

Kısa vadede kömürün bir an için canlanması ve LNG ithalatına başvurulması kaçınılmaz olsa da asıl mesele uzun vadede yapılacaklardır. Almanya, Rus işgalinden önce, 2030 yılına kadar elektrik karışımında yenilenebilir enerjinin %80'ine ulaşmak için (2021'de %42 idi) hedeflerini yükseltmiştir. Nitekim Almanya Başbakan Yardımcısı, Ekonomi ve İklim Bakanı Robert Habeck, "Son otuz yılda elde ettiğimiz yenilenebilir enerji üretim kapasitesine ulaşmak için sekiz yılımız var" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Yenilenebilir enerji açısından, ana hidro alanlar halihazırda donatıldığından ve biokütlenin büyük ölçekli kullanımı pek mümkün görünmediğinden, yalnızca iki teknolojinin önemli potansiyeli vardır, rüzgâr ve fotovoltaik⁸. Bu minvalde Fransa rüzgâr enerjisi kapasitesini 2030 yılına kadar iki katına çıkarmayı planlıyordu, ancak 2022'de hedef 2050'ye ertelendi. Dolayısıyla planlama prosedürleri uzun yıllara yayıldığı için, bu noktada mekânsal planlama, finansman veya arazi kılığından daha önemli bir hal almaktadır (Lepesant, 2022).

Gelecek kışın öncesinde Berlin, hidrojene geçişi başlatan ve Rus gazının payını %10'a düşürmeye katkıda bulunacak olan ve toplam doğal gaz talebini azaltmak için verimlilik önlemlerinin ana hatlarını belirleyen, hızlandırılmış rüzgâr ve güneş enerjisi büyümesine yönelik planları hızlandırmaktadır (Franke & Bowles, 2022).

Öte yandan kısa vadeli enerji ihtiyaçları, olumsuz çevresel etkilere yol açabilir. Örneğin, mevcut kömürle çalışan santrallerin kullanımının arttırılması, sera gazı (GHG) emisyonlarında önemli bir artışa neden olacaktır. Ek olarak, fosil yakıt kaynaklarına yapılan yeni yatırımlar, orta vadede hidrokarbon bağımlılığında kilitlenme ve Paris Anlaşması'na ulaşmak için gerekli olan

⁸ Fotovoltaik; güneş hücreleri veya güneş panelleri kullanılarak güneşten enerji üretilmesini ifade eder.

sera gazı emisyonlarının azaltılmasını tehlikeye atma riskini taşıyabilir. Bunun yanı sıra küresel ölçekte yüksek petrol ve gaz fiyatları, modern yenilenebilir enerji kaynaklarının karşılaştırmalı maliyet avantajından yararlanarak ve enerji verimliliğini artırarak sürdürülebilir bir enerji geçişinde yatırımları hızlandırmak için ülkelere ek teşvikler sağlamalıdır (United Nations, 2022).

5. AB'nin Rusya'ya Enerji Bağımlılığını Gidermeye Yönelik Alternatif Politika Önerileri

Büyük bir enerji tüketicisi olan Avrupa, yaşanan 2022 Ukrayna krizi ile bir dizi zorluk ile karşı karşıya kalmıştır. Halihazırda kriz öncesi dönemde de son derece tehlikeli durumda olan enerji arz güvenliği, kriz ile birlikte daha da ciddi bir endişe kaynağı haline gelmiştir.

Nitekim krize dair öngörüler içeren ve 13 Nisan'da yayınlanan bir rapora göre⁹, Rusya'nın doğal gaz arzında yapacağı herhangi ani bir kesinti Almanya'nın 2022-2023 ekonomik çıktısında 220 milyar Euro gibi bir zarara yol açabilir, ki bu da yıllık ekonomik üretiminin %6,5'inden fazlasına eşittir. Ayrıca Almanya'nın 2022 yılı ekonomik büyüme tahminleri yine bu raporda %4,8'den %2,7'ye düşürülmüştür. Yine aynı rapor, Avrupa'nın en büyük ekonomisi Almanya'nın bu yıl sadece %1.9 büyüyeceğini beklemektedir (Kutlu, 2022). Almanya'nın sadece bir örnek oluşturduğu bu gibi birçok araştırma, krizin şu anda ve olası bir gaz kesintisi durumunda yaşayacağı ekonomik çöküntüleri somut verilerle açıklamaktadır.

Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre ise, geçen yıl Avrupa tarafından Rusya'dan 155 milyar metreküp doğal gaz ithal edilmiş ve bu da toplam gaz ithalatının %45'ini ve toplam gaz tüketiminin %40'ını oluşturmuştur. Fakat AB'nin REPowerEU planıyla enerji alanındaki hedefi; Rus gazına alternatiflerin bulunarak enerji arz güvenliğinin sağlanmasıdır. Nitekim Avrupa Birliği Komisyonu Enerjiden Sorumlu üye Kadri Simson, bu görüşlere paralel olarak gaz tedariki ve enerji güvenliği noktasında çeşitli

kaynaklarla ve tedarikçilerle temas kurduklarını ifade etmiştir (Şengül, 2022). Öte yandan Almanya Ekonomi Bakanı Robert Habeck, işgalden önce %55 seviyesinde olan Rus Doğal gazı ithalatının %40'a düşürüldüğünü ifade ederek bu enerji güvensizliğini şimdiden azaltmak istediklerini belirtmiştir (Daily Sabah & AA, 2022).

Burada Avrupa Birliğinin alternatif doğal gaz kaynaklarına değinecek olursak; öncelikle Kuzey Afrika ülkelerinden alınabilecek doğal gaz vardır. Nitekim Arap baharı sonrasında Libya ve Mısır doğalgaz üretimi için potansiyel bir güçtür (Ratner vd. 2012: 1). Avrupa Politika Merkezi, yardımcı politika analisti Marco Giuli, alternatif kaynak arayışında Cezayir'den İtalya'ya giden ve yarı kapasitede çalışan Transmed boru hattını işaret ederek Cezayir'in yetersiz yatırım ve artan iç talepten mustarip olmasına rağmen, İtalya bu yoldan ek miktarların ithal edilebileceğinden emin göründüğünü söyledi. Ayrıca Cezayir'den İspanya'ya uzanan Gazoduc Mağrip Avrupa (GME) boru hattı yoluyla da yedek kapasitenin potansiyel olarak gerçekleştirilebileceğini fakat bu hattın Fas ile olan gerilim nedeniyle şu anda kullanımda olmadığını da dile getirdi (E. S. C. AA, 2022). Bu noktada kuzey Afrika ülkeleri her ne kadar doğal gaz rezervlerine sahip olsalar da iç politika engellemeleri ile kaynakların üretim ve ihracatı büyük ölçüde engellenmiştir. Örneğin, alternatif bir kaynak olarak görülen ve Kuzey Afrika'nın en büyük ihracatçısı olan Cezayir, Rusya ve Norveç'ten sonra önemli bir tedarikçidir. Fakat Afrika'da yaşanan bir takım terör olayları, buradaki kaynakların geliştirilmesinde ve güvenli bir şekilde kullanılmasında önemli bir engel teşkil etmektedir. (Ratner vd. 2012: 1).

AB için hâlihazırda müzakerelerin sürdüğü Katar, alternatif enerjide bir diğer önemli opsiyondur. Katar, doğalgazı karaya çıkarmak ve esas olarak sıvılaştırma (LNG) yoluyla ihraç etmek için büyük yatırımlar yaptığı bir model olan doğal gaz ihracatının hakimiyetinde diğer KİK (Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi) ekonomilerinden ayrılmaktadır. Nitekim Katar, dünyanın en büyük ikinci gaz ihracatçısı ve en büyük LNG ihracatçısıdır. Ayrıca Katar, dünyanın en

⁹ Ortak Ekonomik Tahmin raporu; Alman Ekonomik Araştırma Enstitüsü (DIW Berlin), ifo Enstitüsü (Münih), Kiel Dünya Ekonomisi Enstitüsü (IfW Kiel) ve Halle Ekonomik Araştırma Enstitüsü (IWH) ve RWI tarafından hazırlandı.

büyük üçüncü kanıtlanmış doğal gaz rezervine sahiptir. Gelineen noktada ABD'li yetkililerin Katar'ı, Rusya'dan gelen arza olan bağımlılıklarını azaltma niyetini dile getiren Avrupa Birliği ülkelerine, doğal gaz arzını artırmaya çağırıldıkları bildirilmektedir (Katzman, 2022). Katar'ın gaz kaynakları, Rusya'dan gelen doğal gaz kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmak için Avrupalı devletlerin odak noktası haline gelmiştir. Bu amaca yönelik Katar Emiri Tamim'in 31 Ocak'ta Başkan Biden ile yaptığı görüşmenin odak noktası, Katar'ın Avrupa'ya ek gaz sağlama potansiyeli olup olmadığıyla alakalı olduğu da bildirilmiştir (Foreign Policy, 2022).

Potansiyel üretim noktasında, Katar Petroleum 2021'in başlarında yaptığı açıklamada, 2026 yılına kadar LNG üretimini yaklaşık %40 artıracığını duyurmuştur. Kuzey Alanında genişleme projeleri araştırma firması IHS Markit'in direktörü Chong Zhi Xin, "Bu kararlar (Katar), dünyanın en büyük LNG tedarikçisi olarak hakimiyetini bir kez daha teyit edecek" demiştir (Jaganathan, 2021).

Almanya, yakın zamanda Avrupa ülkesinin Rus enerjisine olan bağımlılığından kurtulmasına yardımcı olacak sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tedariki için Katar ile bir sözleşme üzerinde anlaşmıştır. Almanya Ekonomi Bakanı Robert Habeck, Alman iş dünyası liderlerinin eşlik ettiği Doha'daki görüşmelerin ardından anlaşmayı duyurarak; "Uzun vadeli bir enerji ortaklığına- bir iş birliğine girmenin kesin olarak kabul edildiğini söyleyebilmem harika, (...) Artık bu yolculuğa dahil olan şirketler, Katar tarafıyla sözleşme görüşmelerine girecek" dedi. Katar'ın 2025 yılına kadar LNG üretimini neredeyse ikiye katlaması bekleniyor. Nitekim Habeck, Avrupa'nın Rusya'dan gelen enerji akışını sıfıra indirme sürecinde olduğuna dair söz vermiştir. Ancak şu anda Almanya'da LNG terminali bulunmamaktadır. Brunsbüttel ve Wilhelmshaven'da terminallerin inşasına izin verilmiştir ancak uzmanlar tarafından, inşa edilmesinin üç yıl alabileceği söylenmektedir. Dolayısıyla bu sözleşme daha çok uzun vadeli bir çözümü ifade etmektedir (Wintour, 2022).

Habeck, Rus gazının payının 2021'de %55'ten Nisan ortasına kadar yaklaşık %35'e düştüğünü ve payların sırasıyla %12 ve %8'e

düştüğü petrol ve kömür için daha da hızlı ilerleme kaydedildiğini söyleyerek, Almanya'nın yaz sonuna kadar Rus petrol ve kömürünü aşamalı olarak kaldırma yolunda olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bakanlık, enerji şirketleri Uniper ve RWE tarafından yakında imzalanacak olan kira sözleşmeleriyle Berlin'in dört yüzer LNG terminali (yüzer depolama ve yeniden gazlaştırma birimleri veya FSRU'lar) için seçenekler aldığını ve bunun 2,94 milyar Euro (3,09 \$) sağlayacağını açıklamıştır. LNG ithalat kapasitesi, hükümetin Rus gazının Alman talebindeki payının %10'a düşürüleceğini tahmin ettiği 2022/23 kışı için 7,5 Bcm/yıldan 2024 yazına kadar 33 Bcm/yıla kademeli olarak artacağı ifade edilmiştir (Franke & Bowles, 2022).

Uzmanlara tarafından bu planların uzun vadeli olarak değerlendirilmesini en büyük sebebi lojistik temellidir. AB'nin yıllık LNG ithal etme kapasitesi 160 milyar metreküp seviyesinde bulunmaktadır. Halihazırda Rusya'dan akışın sürdüğü durumda dahi AB toplam LNG kapasitesinin büyük kısmını kullanmaktadır. Bu nedenle Avrupa'nın, Rus gazındaki bir kesintide tüm ihtiyacının LNG ile sağlanması kısa vadeli hedef kategorisinde değerlendirilmemektedir (Gönültaş, 2022).

6. AB'nin Enerji Bağımlılığının Giderilmesinde Türkiye için Politika Önerileri

AB için diğer Alternatifler ise Türkiye üzerinden gelebilecek alternatif doğal gaz hatlarında saklıdır. Türkiye, büyük bir enerji tüketicisi olmasının yanı sıra, Orta Doğu, Hazar Havzası ve Rusya'daki dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz ihracatçıları ile Avrupa arasında önemli bir jeo-stratejik konuma sahiptir. Sonuç olarak, Şekil 1'de görüldüğü üzere, şu anda beş önemli uluslararası boru hattı Türkiye topraklarından geçmektedir (Hale, 2022: 459). Bu hatlara kısaca değinecek olursak; Türkiye-İran doğalgaz boru hattı, İran iç boru hattı sistemine bağlandığı Tebriz'den Ankara'ya doğalgaz taşıyarak iç Türk ağına katılmaktadır. Türkiye'nin 2020 yılı ithalat rakamları bunun sadece yüzde 38'inin kullanıldığını gösterse de toplam kapasite 14 bcm/y olarak belirlenmiştir. Güney Gaz Koridoru (SGC) ise, Azerbaycan'ın Şah Deniz gaz sahasını Gürcistan, Türkiye ve

Yunanistan üzerinden güney İtalya'ya bağlayan, bugüne kadar Türkiye'nin en uzun doğalgaz boru hattı projesidir. Güney Gaz Koridoru genel anlamda üç bölümden: (i) Güney Kafkasya Boru hattı, (ii) Trans-Anadolu Boru hattı (TANAP) ve (iii) Trans-Adriyatik Boru hattı (TAP)dan oluşmaktadır (Siddi, 2019: 128-29). Mavi Akım doğalgaz boru hattı ise, Karadeniz'in altında Rusya'nın Novorossisk yakınından Samsun yakınlarına ve ardından Ankara'ya uzanmaktadır.

Dolayısıyla burada AB için alternatif olabilecek ve şu günlerde tartışılan diğer bir kanal ise TANAP doğalgaz boru hattını Avrupa'ya bağlayan TAP'dır. Azerbaycan'ın Şahdeniz yatağından Türkiye'ye, buradan da AB'ne bir kaynak oluşturan TANAP, birlik için acil bir çıkış yolu olabilme noktasında tartışılmaktadır.

Hâlihazırda TAP hattından Avrupa'ya yılda ortalama 10,5 milyar metreküp doğalgaz taşınmaktadır. Buradaki bu rakam artırılarak AB'nin Rus gazına belirli ölçüde cazip bir alternatif olabilir. Avrupa Politika Merkezi (EPC) Analisti Marco Giuli, gelecek kış mevsimine ve buna bağlı olarak da tüketimi karşılama alternatif yollara ilişkin; arz mekanizmasından 150 milyar metreküplük bir miktarın çıkarılmasının fiyatlar üzerinde ciddi etkileri olacağını, ayrıca Avrupa'nın uzun vadede Rus gazı olmadan hayatta kalma şansının, Trans Adriyatik Boru Hattı'nın (TAP) genişletilmesi yoluyla, borulu gazda yattığını ifade etmiştir. Giuli'ye göre, Avrupa bu kışın sonunda çoğunlukla depolamadan çekilmeler, ek ithalattaki küçük artışlar ve bazı durumlarda talep kısılması yoluyla ayakta kalabilir. Ancak, ilkbahar/yaz aylarında depoyu yenilemenin ve bir sonraki kış Rus gazı olmadan sürdürmenin son derece zor olacağı konusunda uyardı. Giuli uzun vadede en iyi seçeneğin TAP'ın genişletilmesi olduğunu söylerken Avrupa'nın savaşın sonucunu görmeden ani karar almada ayrıca dikkatli olduğunu da belirtmiştir (Şengül, 2022).

TAP Genel Müdürü Luca Schieppati ise bu kanalla Avrupa'ya gelecek gazın talebi karşılayabilme oranı hakkında "10 milyar metreküp sembolik ama önemli bir kilometre taşı. (...) Bunun üzerine, kısa vadeli ihaleler yoluyla daha fazla kapasite ekleyebiliriz" açıklamasını yapmıştır (ANSA, 2022).

Elbette Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakan Yardımcısı Alparslan Bayraktar'ın da ifade ettiği gibi; Rus enerjisine alternatif bulmanın "anında bir çözüm olmadığını" da bilinmelidir. Bayraktar, konuya ilişkin açıklamasında, Boru hatları yoluyla bu tür taze kaynakların uzun vadede güvence altına alınsa bile, bu hatların Avrupa'ya yılda sağlanan 155 milyar metreküp Rus doğalgazının sadece dörtte birini oluşturacağını ifade etmiştir (Sabah, 2022). Dolayısıyla uzun vadeli ve kalıcı çözüm noktasında en önemli şey, söz konusu TANAP ve TAP boru hatlarının çeşitlendirilerek, bölgede bulunan farklı doğal gaz rezervleriyle açılacak yeni hatlarla birleştirilmesidir.

Nitekim Almanya'nın önde gelen vakıflarından Konrad Adenauer Vakfı'nın hazırladığı ve bazı Alman milletvekillerine sunduğu raporda; Ukrayna işgalinin ardından Türkiye'nin, Avrupa için Hazar Havzası, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz Havzası'ndan doğalgaz getirmek için stratejik bir enerji merkezi haline geldiği belirtilmektedir. Raporda "Almanya'nın enerji politikasını çeşitlendirmek açısından kısa vadede Rusya'ya alternatiflerin sınırlı olduğu" ifade edilirken, Avrupa ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmada Türkiye'nin "gerçek alternatifler" sunduğu ve Türkiye ile İsrail arasında yeniden gelişen ilişkilerin enerji işbirlikleri noktasında artık daha gerçekçi olabileceği vurgulandı. Ayrıca rapora göre İran nükleer anlaşmasının yeniden canlandırılması durumunda, İran doğalgaz ve petrolünün de Türkiye üzerinden taşınabileceği belirtilmiştir (Daily Sabah & AA, 2022).

İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog'un Türkiye'yi ziyareti ile ilişkilerde meydana gelen olumlu gelişmeler, iki ülkenin enerjide hem karşılıklı çıkarları noktasında hem de yaşanan Ukrayna krizinde, birlikte Rus gazına bir alternatif olabilirler mi? sorularını gündeme getirmiştir. Nitekim bu ziyaret sonrası Nisan ayında Türkiye dışişleri ve enerji bakanlarının İsrail'e gideceği de ilan edilmiştir. İlişkilerin gelişmesiyle, uzmanlar denizden Mersin/İskenderun hattına döşenecek ortalama 500 km'lik bir boru hattı ile gazın Türkiye'ye gelebileceğini ve ters akımla Eskişehir'e taşınarak TANAP hattına bağlanabileceğini söylemektedirler. Bu hattın adeta bir demiryoluna benzeyebileceğini ifade eden uzmanlar; bu alt yapı ile gazın dört bir tarafa taşınmanın mümkün olduğunu, istenildiğinde Edirne'den Yunanistan'a

oradan İtalya ve Avrupa'ya veya Bulgaristan üzerinden yine Avrupa'ya taşınabileceğini söylemektedirler. Ayrıca uzmanlar bu plan için devasa yatırımlara gerek olmadığı ve yaklaşık 4 yıl gibi bir sürede hayata geçirebileceğini ifade etmektedirler (CNN, 2022).

Brüksel'deki Avrupa Parlamentosu'nda "Çalkantılı Zamanlarda Enerji Güvenliği" başlığında düzenlenen etkinlikte, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) Daimi Temsilcisi Büyükelçi Mehmet Kemal Bozay, enerjinin her zaman Türkiye ve AB arasında üst düzeyde ele alınması gereken bir konu olduğunu belirterek, "Türkiye ve AB arasında bir an önce üst düzey bir enerji diyalogu toplantısı olmalıdır" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Dünya, 2022).

Daha olumlu olarak, Türkiye'nin Orta Doğu ve Hazar ihracatçıları ile Avrupalı ithalatçıları arasında aracı ve transit devlet olarak önemli bir rol oynayabileceği ve bu durumun Rusya'nın Avrupa'nın ana dış enerji tedarikçisi olarak hâkim konumunu azaltabileceği düşüncesi tartışılmaktadır. Elbette tüm bu planlar bölge ülkelerinin ciddi iş birliğini ve ortak çalışmasını gerekli kılmaktadır. Burada tartışılan ve hedeflenen şeyin Rus gazına bir alternatif olması da bunun karşısında duracak ilk ülkeyi yani Rusya'nın kendisini önemli bir sorun olarak göstermektedir. Türkiye'nin krizin başlangıcından itibaren diplomaside gösterdiği arabulucu tavrı bu projelerin hayata geçirilme noktasında son derece önemlidir.

Dolayısıyla Avrupa için kriz öncesi dönemde de Rus gazına bir alternatif olabilme ihtimali düşünülen bir diğer alternatif Doğu Akdeniz gazıdır. Yaşanan bu işgalin ardından Doğu Akdeniz gazının önemi bir kez daha kanıtlanmıştır. Bu noktada hâlihazırda Türkiye ve KKTC'nin saf dışı bırakılarak İsrail, GKRY ve Yunanistan'ın iş birliğiyle hazırlanan Doğu Akdeniz gazını Avrupa'ya taşıyacak EastMed projesi ABD'nin projeye sıcak bakmadığını belirtmesiyle sekteye uğramıştır. Duruma ilişkin birtakım uzmanlar, projenin yüksek maliyeti ve bölgede -özellikle Türkiye ile arasında- yol açacağı birtakım siyasi çatışmalar sebebiyle kesintiye uğradığını ifade etmektedirler (AA, 2022). Geline noktasında Doğu Akdeniz'de var

olan veya çıkartılması muhtemel gazın bölge ülkeleriyle iş birliği içerisinde projelere dayandırılması ve kazan-kazan ilişkisi içinde Avrupa'ya bir alternatif enerji sunulması son derece önemlidir. Türkiye'nin bu noktada İsrail, GKRY ve Yunanistan ile yapacağı diplomasi son derece önemlidir. Buradan çıkacak herhangi bir projede Türkiye'nin eksikliğinin, taraflara kazancın aksine ekonomik ve siyasi birtakım maliyetlere sebep olabileceği düşünülmektedir. Burada Türkiye'nin, Akdeniz gazına ilişkin bölge ülkeleriyle gaz forumu veya benzeri bir şekilde müzakereye girmesi, kendisinin de yer aldığı güvenli ve uzun vadeli planları ilgili bölge ülkeleriyle planlaması oldukça önemlidir.

Burada tartışmaların sürdüğü bir diğer alternatif ise Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) gazıdır. IKBY'nin hesaplanan doğalgaz rezervinin yaklaşık 5,67 trilyon m³ olduğu bilinmektedir. Bunu yanı sıra Miran Batı sahası gibi farklı sahalarda da yaklaşık a 6,8-9,1 trilyon m³ rezerv sahaları tespit edilmiştir. Nitekim bölgede bulunan İngiliz petrol arama şirketi Heritage Oil, özellikle bu sahalarda bulunan gazın Türkiye'nin 190 yıl gibi uzun bir süre doğalgazını karşılayabilecek ölçüde olduğu ifade ederek, gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınabileceğini ifade etmektedir (Dağdeviren, 2021: 21). Hâlihazırda 2013 yılında Türkiye'nin IKBY ile yaptığı 50 yıllık anlaşma kapsamında Türkiye, kendi sınırına kadar gerekli boru hattını döşemişti. Bu anlamda gazın TANAP ve TAP gibi hatlarla bağlanarak Avrupa'ya iletilmesi Türkiye'yi bir lojistik merkez haline getirirken, uygun fiyatlı enerji sayesinde de ithal gazda girdi maliyetlerini düşürerek ekonomik anlamda bir kazanım elde edilebilir.

Türkiye'nin bu amaca yönelik çalışmalarını, Erbil-Bağdat ve Irak-İran gibi aralarında birtakım anlaşmazlıklar bulunan bölgeleri göz önünde bulundurarak güvenli politikalar geliştirmesi de son derece önemlidir. Keza Avrupa gazına alternatifin Türkiye üzerinden IKBY'den sağlanabileceği düşüncelerinin dahi Türkiye-İran rekabetini körüklediği söylenmeye başlamıştır. Nitekim İran'ın 13 Mart'ta Erbil'i hedef alarak fırlattığı füzeler birtakım düşünce kuruluşları tarafından söz konusu iş birliğine yönelik olarak

yorumlanmıştır¹⁰. Bunun yanı sıra IKBY Başbakanı Mesrur Barzani'nin son dört ayda Türkiye'ye yönelik 3 ziyareti, bu iş birliğinin ve geleceğe dair planların bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Rusya'nın AB içerisinde ana tedarikçi rolünün kademeli şekilde kaybetmesi bir enerji gücü boşluğu meydana getirebilir. Bilmekteyiz ki uluslararası sistemde yalnızca siyasi ve askeri güçler değil enerji gibi tedarik güçleri de reel anlamda boşluk kabul etmez. Türkiye'nin AB'nin enerji boşluğunda yaşanacak herhangi bir boşluğa aday olması veya bu boşluğun doldurulma sürecinde nitelikli bir yer edinmesi son derece önemli bir fırsattır. Her ne kadar AB kısa vadede LNG ve birtakım yenilenebilir enerji alternatifleri ile Rus gazını mümkün olan en yüksek düzeyde ikame etmeye çalışsa da uzmanlar tam bir ikamenin çok uzun vadeli projeler ile olacağını öngörmektedirler. LNG dahil olmak üzere Rus doğal gazına alternatifler, ciddi lojistik limanlar ve araçlar gerektirmektedir. Bu projelerin hayata geçme süresi olan birkaç yıl, Türkiye için de İsrail, Yunanistan, Irak ve İran gibi ülkelerle ilişkilerin iyileştirilmesi ve alternatif boru hattı projelerinin çalışmalarına başlanması için bir zaman fırsatı da sunmaktadır.

Ayrıca Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, enerji güvenliği konusunu yeniden canlandırarak ve yenilenebilir enerjinin hem iklim hem de güvenliğe fayda sağlayabileceği fikrine güven vermiştir. Geç bir başlangıcın ardından Türkiye de son yıllarda, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin, Avrupa devletleri başta olmak üzere birçok devletin gelecek planlarına koyduğu yenilenebilir enerji noktasında atılımlar yapması da son derece önemlidir. Elektriğin Türkiye'deki toplam enerji tüketiminin yaklaşık %35'ini oluşturduğu göz önüne alındığında bu oldukça mühim bir meseledir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimi noktasında yapılacak olan üretim ve muhtemel ihracatlar, Türkiye için hem iç pazarda hem de dış pazarda iyi bir gelir

kaynağı olabilir. Bu durum bir avantaj olarak hem ülkenin iç talepte fosil yakıtlara bağımlılığını azaltarak enerji güvenliğini sağlamasına hem de buradan bir gelir elde edilmesine yardımcı olabilir. Bu anlamda ülke içinde bu amaca yönelik projeler geliştirilerek halihazırda rüzgâr enerjisinde dünyada onuncu sıraya yerleşen Türkiye'yi alanında önemli bir lider haline getirebilir. Bu durum 2021'de, rüzgâr ve güneş enerjisinin toplam elektrik üretimindeki %13,6 'lık payının artırılmasını da ifade edebilir. Avrupa'nın güneş panellerinin %80'ini Çin'den ithal ettiğini ve Avrupa'nın yenilenebilir enerjideki gelecek hedeflerini göz önünde bulundurursak, bu gibi ürünlere olan talebin gelecekte iyi bir pazar olma noktasında katkı sağlayabileceğini unutmamak gerekir. Yenilenebilir enerji noktasında çok kısa bir zamanda AB'ye güneş panelleri satan Çin, söz konusu uygun fiyatlı ürün ihracatıyla pazarının lider sayılabilecek ülkelerinden biri haline gelmiştir. Nitekim Türkiye gibi günde ortalama 7,5 saat güneşin bulunduğu bir ülke, özellikle güneş enerjisi noktasında oldukça avantajlıdır. Her ne kadar fosil yakıttan yenilenebilir enerjiye büyük ölçekli bir geçiş uzun bir vadede gerçekleşecek bir hedef olsa da devletlerin değişen dünya düzeninde bu uzun vadeli planlara yönelik altyapı çalışmaları yapmaları her anlamda kazanım sağlayacaktır.

Bu anlamda yenilenebilir enerji ürünlerinin hammaddelerinin üretilmesi veya işlenerek ürün formunda ihraç edilmesi son derece önemlidir. Elektrikli bir araba, geleneksel bir araçtan 6 kat daha fazla metal gerektirir; bir rüzgâr türbini ise bir gaz santralinden 9 kat daha fazla metal gerektirir. Dolayısıyla fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kullanımına geçiş için ihtiyaç duyulan metallerin üretim coğrafyası, hidrokarbonlarınkinden daha yoğundur. Tüm bu bilgiler ışığında Türkiye metal rezervlerine, üretimine ve işlenmesine çok daha fazla önem vererek sektörün hammadde noktasında altyapısını karşılayabilir. Dolayısıyla rüzgâr enerjisi veya güneş enerjisi gibi alternatif enerji

¹⁰ Reuters "İran, İsrail'i içeren gaz görüşmeleri nedeniyle Irak hedefini vurdu" başlıklı, Iraklı ve Türk yetkililere dayandığı haberinde; Iraklı bir güvenlik görevlisinin "İsraili ve ABD'li enerji yetkilileri ve uzmanlar arasında, IKBY gazının yeni bir boru hattıyla Türkiye'ye ulaştırılması konusunu görüşmek üzere yakın zamanda iki toplantı yapıldı" ifadelerine yer vererek, saldırının bölgedeki ABD müttefiklerine bir mesaj bildirmek amacı taşıdığını ifade etmektedir. Nitekim İran'ın attığı 12 füzenin çoğunun, IKBY enerji sektöründe yer alan bir Kürt işadaminin villasını vurduğunu aktararak, saldırının mesaj niteliği taşıyabileceğini ifade etmektedir (Raşit & Çoşkun, 2022).

ürünlerinin, depolama ürünlerinin veya parçalarının üretilmesi, bu alanda Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesiyle teknolojik atılımlar yapılırsa, Türkiye için değişen enerji ihtiyaçlarında geleceği yakalamak şansını getirerek çevre, ekonomi, sağlık ve sosyal olmak üzere birçok alanda fayda sağlayabilir.

7. Sonuç

Ukrayna savaşı dünyanın karşılaştığı insani şokun yanı sıra çevre ülkelerini günümüz uluslararası sistemi içerisinde bir sınava sokmuştur. Bu sınavda bazı ülkeler insani noktada, bazı ülkeler siyasi, bazıları ekonomik, bazıları ise güvenliğinin çeşitli alanlarında zorlu bir süreçten geçmişlerdir ve geçmeye de devam etmektedirler. Krizin henüz başlangıcında devletlerin verdiği tepkilerin ve yaptırımların niteliği bu devletlerin arka planda yaşadıkları siyasi ve ekonomik çekincelerin adeta görünen bir yüzüdür.

Krizden Ukrayna'dan sonra en çok etkilenen, şüphesiz Avrupa devletleri olmuştur. Yaşanan mülteci krizi, enerji arzı güvensizliği ve Rusya'nın ne kadar ileri gidebileceği endişeleri bu ülkeleri hala süreç devam ederken bir belirsizlik içerisinde tutmaktadır. Avrupa'nın doğal gazına bağımlı olduğu Rusya karşısında bu krizden aldığı en büyük ders, halihazırda Rusya ile enerji arzında bir problem yaşamayacak dahi olsa geleceğe yönelik bu bağımlılığın ona yeniden enerji güvenliğini kazandıracak biçimde kademeli olarak azaltılmasıdır.

Avrupa'nın yaşadığı enerji problemi için bir alternatif konumunda olan Türkiye için bu durum, son derece titiz hareket edilmesi gereken muhtemel bir fırsattır. Türkiye her ne kadar bir doğal gaz rezervine sahip olmasa da tarihte kendisine avantajı ve dezavantajı defaatle kanıtlanmış konumu, ona yine bir fırsatı getirmiştir. Bu fırsatın değerlendirilmesi halihazırda denge siyasetini başarıyla yürüten Türkiye'yi, stratejik hamleler noktasında adeta test edecektir. Her ne kadar Avrupa için AB üyelik sürecinde ilişkilerinin durma sürecine geldiği Türkiye ile birtakım sorunlar yaşansa da gelinen noktada Türkiye'nin sahip olduğu doğal gaz hatları güvenli ve stratejik bir çıkış yolu haline gelmiştir. Türkiye kısa vadede TANAP hattı ile AB'ye bir alternatif sunabilir. Fakat orta ve özellikle de uzun vadede Türkiye'nin

muhtemel büyük kazancı, jeostratejik konumunun avantajını kullanarak topraklarından geçebilecek doğal gaz boru hatlarını planlamak ve bölge ülkeleriyle iş birliği içerisinde iyi bir diplomasiyle bu projeleri hayata geçirmek olacaktır. Tüm bunları yaparken yenilenebilir enerjinin geleceğinin her daim bilincinde olmak Türkiye için hem bugünü hem de yarını düşünen, planlayan ve kazancını sağlayan bir ülke yapacaktır. Keza Türkiye için tüm bunlar, gelecekte hem fiziksel anlamda üzerinden geçen hatlar hem de enerji borsasına muhtemel hakimiyeti ile bir enerji merkezi olma hedefini de tahtaya yazabileceği bir durumu tanımlayabilir. Fakat bilinmelidir ki; Türkiye için bölgede tüm bu hedefler ciddi bir siyasi feraseti gerektirir. Nitekim bölgede Rusya gibi satrancın şahı ülkelere karşı bu projeleri hayata geçirmek, Türkiye için Şah çekmeden oyunu Mat edebilme yeteneğini gerektirir.

Kaynakça

- AA. (2022). "US withdraws support from EastMed gas pipeline project". (<https://www.aa.com.tr/en/world/us-withdraws-support-from-eastmed-gas-pipeline-project/2470881>) (Erişim tarihi:14. 05. 2022).
- ANSA. (2022). "Gas: TAP transports first 10 bcm of natural gas to Europe - Greece - Nuova Europa". shorturl.at/fnAKS (Erişim tarihi: 14 Nisan 2022).
- Astrov, V., Grieveson R., Kochnev A., Landesmann M., & Pindyuk O. (2022). *Possible Russian Invasion of Ukraine, Scenarios for Sanctions, and Likely Economic Impact on Russia, Ukraine, and the EU*. The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw), Policy Report. No:55.
- Bluszcz, J. & Valente M. (2019). *The War in Europe: Economic Costs of the Ukrainian Conflict*. Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung. SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network. doi: 10.2139/ssrn.3392199.
- Boehm, L. 2022. *Russia's War on Ukraine: Implications for EU Energy Supply*.

- Think Tank. European Parliamentary Research Service.
- Brzezinski, Zbigniew. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*. 1. Baskı. Basic Books.
- CNN. (2022). "İsrail ile enerjide nerede kalınmıştı? TANAP'a bağlanabilir". CNN TÜRK. (<https://www.cnnturk.com/dunya/israil-ile-enerjide-nerede-kalinmisti-tanapa-baglanabilir>) (Erişim tarihi: 14.04.2022)
- Daily Sabah. (2022). "Turkey Looks to Curb Energy Imports through Nuclear Power, Local Gas". <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkey-looks-to-curb-energy-imports-through-nuclear-power-local-gas> (Erişim tarihi: 14. 04. 2022).
- Daily Sabah, AA. (2022). "Turkey Labeled Strategic Energy Hub for Europe amid Ukraine Crisis". <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkey-labeled-strategic-energy-hub-for-europe-amid-ukraine-crisis> (Erişim tarihi: 14.04. 2022).
- Dağdeviren, Z. (2021). "Türkiye ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Arasında Enerji İlişkileri". *Journal of Economics and Research* 2(2):17-33.
- Davies H., Emmett K & Wu A. (2022). "The Russia-Ukraine Crisis: Implications for Energy Markets". Slaughter and May.
- Dünya. (2022). "Türkiye-AB arasında enerji diyalogu çağrısı". <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/turkiye-ab-arasinda-enerji-diyalogu-cagrisi-haberi-656585> (Erişim tarihi: 29.04. 2022)
- Egan, M. (2022). "Why the Russian invasion will have huge economic consequences for American families". CNN. <https://www.cnn.com/2022/02/16/economy/russia-ukraine-economy-inflation/index.html> (Erişim tarihi: 12.04.2022).
- Euronews. (2022). "What happens if Russia shuts off gas supplies to Europe?". <https://www.euronews.com/green/2022/02/24/what-happens-if-russia-shuts-off-gas-supplies-to-europe>. (Erişim tarihi: 14. 04. 2022)
- European Parliament. (2022). *Economic Repercussions of Russia's War on Ukraine*. Weekly Digest. In-Depth Analysis. PE 699. 522.
- Eurostat. (2022). *Imports of Natural Gas by Partner Country*. (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_TI_GAS_custom_2500093/default/bar?lang=en).
- FAO. (2022). *The Importance of Ukraine and the Russian Federation for Global Agricultural Markets and the Risks Associated with the Current Conflict*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Information Note .
- Fattouh, B., Economou A. & Mehdi A. (2022). *Russia-Ukraine Crisis: Implications for Global Oil Markets*. Oxford Institute for Energy Studies. Oxford Energy Comment.
- Franke A. & Bowles A. (2022). "Germany Sees Russian Gas Share Falling to 10% by mid-2024 Amid Floating LNG Rush". S&P Global. (<https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/electric-power/050322-germany-sees-russian-gas-share-falling-to-10-by-mid-2024-amid-floating-lng-rush>) (Erişim tarihi:20. 05. 2022).
- Gierczak, B. (2020). "The Russo-Ukrainian Conflict".
- Goldman Sachs. (2022). *North American Energy Positioned as a Key Growing Supplier of Global Energy Demand: A Game Changer for US Energy Infrastructure*. GS ENERGY & Infrastructure Team.
- Gönültaş, B. (2022). *Rusya ve AB İçin Olası Gaz Ambargosu Senaryoları. Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusya-ve-ab-icin-olasi-gaz-ambargosu-senaryolari/2570944> (Erişim Tarihi: 28.04.2022).

- Hale, W. (2022). "Turkey's energy dilemmas: changes and challenges". *Middle Eastern Studies*. 58(3):452-66. doi: 10.1080/00263206.2022.2048478.
- Hosseini, S. E. (2022). "Transition away from fossil fuels toward renewables: lessons from Russia-Ukraine crisis. *Future Energy*". 1(1).
- Hughes, J. & Sasse G. (2002). "Comparing Regional and Ethnic Conflicts in Post-Soviet Transition States". *Regional and Federal Studies* 11. doi: 10.1080/714004705.
- IDEA. (2022). "The Ukraine Crisis and the Struggle to Defend Democracy in Europe and Beyond: Rising stakes in the struggle for democracy". (12). doi: 10.31752/idea.2022.14.
- IMF. (2022). *Regional Economic Outlook for Europe*. <https://www.imf.org/en/Publications/REO/EU/Issues/2022/04/20/regional-economic-outlook-for-europe-april-2022> (Erişim Tarihi: 15.04.2022).
- Jaganathan, J. (2021). *Analysis: Qatar tightens global gas market grip with bold expansion moves*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-qatar-lng-exports-analysis-idUSKBN2B80EZ> (Erişim tarihi: 15.04.2022).
- Katzman, K. (2022). *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*. Congressional Research Service, CRS Report. R44533 April 11, 2022.
- Khatu, J. 2022. *The European Union's Status in the Russia-Ukraine Crisis*. E-International Relations. ISSN 2053-8626.
- Krastev, I., Chivvis C., Gromyko A. & Alcaro R. (2015). *West-Russia Relations in Light of the Ukraine Crisis*. Istituto Affari Internazionali. Edizioni Nuova Cultura.
- Kutlu, O. (2022). "Sudden cut of Russian gas risks €220B to German output: Report". Anadolu Agency. <https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/sudden-cut-of-russian-gas-risks-220b-to-german-output-report/35117> (Erişim tarihi: 14.04.2022).
- Lepesant, G. (2022). *From the Russian Pact to the Green Deal? Policy Paper*. Fondation Robert Schuman. Policy Paper. European issues n.628 12th April 2022.
- Liadze, I., Macchiarelli C., Mortimer-Lee p. & Juanino P. S. (2022). "The Economic Costs of the Russia- Ukraine Conflict". *National Institute of Economic and Social Research*. (32):12.
- Mbah, R. E. & Wasum F. (2022). "Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA". *Advances in Social Sciences Research Journal* 9:144-53. doi: 10.14738/assrj.93.12005.
- McBride, J. (2022). "Russia's Energy Role in Europe: What's at Stake With the Ukraine Crisis". Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/in-brief/russias-energy-role-europe-whats-stake-ukraine-crisis> (Erişim tarihi: 13.04.2022).
- Mearsheimer, J. J. (2014). "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin". *Foreign Affairs* 93(5):77-89.
- OECD. (2022). *Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine*. OECD Economic Outlook, Interim Report.
- Ozili, P. (2022). "Global Economic Consequence of Russian Invasion of Ukraine". *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.4064770.
- Peterson, J. & Sarah M. K. (2014). "Civil War in Ukraine: Ethnic Conflict, Authoritarian Leadership, and Outside Involvement". *Contemporary European Studies* 1/2014.
- Putin, V. (2007). "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy". President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (Erişim tarihi: 13.04.2022).

- Quinn, C. (2022). *Biden Hosts Qatari Leader to Talk Gas Supplies, Afghanistan*. Foreign Policy. January 31, 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/01/31/qatar-white-house-ukraine-gas-afghanistan/>(Erişim tarihi: 15. 04. 2022).
- Raşit A. & Coşkun O. (2022). "Iran struck Iraq target over gas talks involving Israel". *Reuters*, Mart 28. <https://www.reuters.com/article/iraq-iran-usa-israel-idCNL2N2VV0YO> (Erişim Tarihi: 15. 04. 2022).
- Ratner, M., Belkin P., Nichol J. & Woehrel S. (2012). "Europe's energy security: Options and challenges to natural gas supply diversification". Congressional Research Service 1-38.
- Riabchuk, M. (2015). "Two Ukraines' Reconsidered: The End of Ukrainian Ambivalence?". Association for the Study of Ethnicity and Nationalism. *Studies in Ethnicity and Nationalism* 15(1):138-56. doi: 10.1111/sena.12120.
- Romanova, T. (2016). "Is Russian energy policy towards the EU only about geopolitics? The case of the Third Liberalisation Package". *Geopolitics* 21(4):857-79.
- Sadowski, Y. (1998). "Ethnic Conflict". *Foreign Policy* (111):12-23. Slate Group, LLC. doi: 10.2307/1149375.
- Sengul, E. (2022). "Europe's best option for pipeline gas is via Trans Adriatic p/line expansion: expert". Anadolu Agency. (<https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/europes-best-option-for-pipeline-gas-is-via-trans-adriatic-p-line-expansion-expert/34818>) (Erişim tarihi:14. 04. 2022)
- Shulman, S. (1999). "The Cultural Foundations of Ukrainian National Identity". *Ethnic and Racial Studies*, 1999 22(6).
- Siddi, M. (2019). "The EU's botched geopolitical approach to external energy policy: The case of the Southern Gas Corridor". *Geopolitics* 24(1):124-44.
- Smith, G. (1996). *The nationalities question in the post-Soviet states*. 2.Baskı. Longman. London and New York.
- Smith, G. & Andrew W. (1997). "Rethinking Russia's Post-Soviet Diaspora: The Potential for Political Mobilisation in Eastern Ukraine and North-East Estonia". *Europe-Asia Studies* 49(5):845-64.
- Sullivan, B. & Northam J. (2022). "How Europe's Reliance on Russia's Gas Plays into the War in Ukraine". NPR. (<https://www.npr.org/2022/02/09/1079338002/russia-ukraine-europe-gas-nordstream2-energy>) (Erişim tarihi: 14. 04. 2022).
- UNCTAD. (2022). *The impact on trade and development of the war in Ukraine*. United Nations Conference On Trade And Development.
- United Nations. (2022). Inter-agency Task Force on Financing for Development. *Financing for Sustainable Development Report 2022*. New York.
- Wilson, A. (1995). "The Donbas between Ukraine and Russia: The Use of History in Political Disputes". *Journal of Contemporary History*. Sage Publications, Inc. (30):265-89.
- Wintour, P. (2022). *Germany Agrees Gas Deal with Qatar to Help End Dependency on Russia*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/20/germany-gas-deal-qatar-end-energy-dependency-on-russia> (Erişim tarihi: 15. 04. 2022).
- World Bank. (2022). *War In The Region, Europe and Central Asia Economic Update*. World Bank ECA Economic Update Spring 2022. World Bank Group.
- Zięba, R. (2017). *The Ukraine crisis as the rivalry for spheres of influence between the West and Russia*. Institute for Security, Energy and Climate Studies – ISECS. Warsaw.